

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

728.3(497.472)(035)

KRAŠKA hiša : priročnik za prenovo / [besedila Borut Benedejčič
... [et al.] ; uredništvo Nataša Kolenc, Aleksandra Torbica ;
spremna beseda Danilo Antoni, Ernesta Drole, Ljubo Lah ; risbe
arhiv GI ZRMK ... [et al.] ; fotografije arhiv GI ZRMK ... et al.].
- Komen : Občina, 2012

ISBN 978-961-91414-8-9

1. Benedejčič, Borut 2. Kolenc, Nataša

260528640

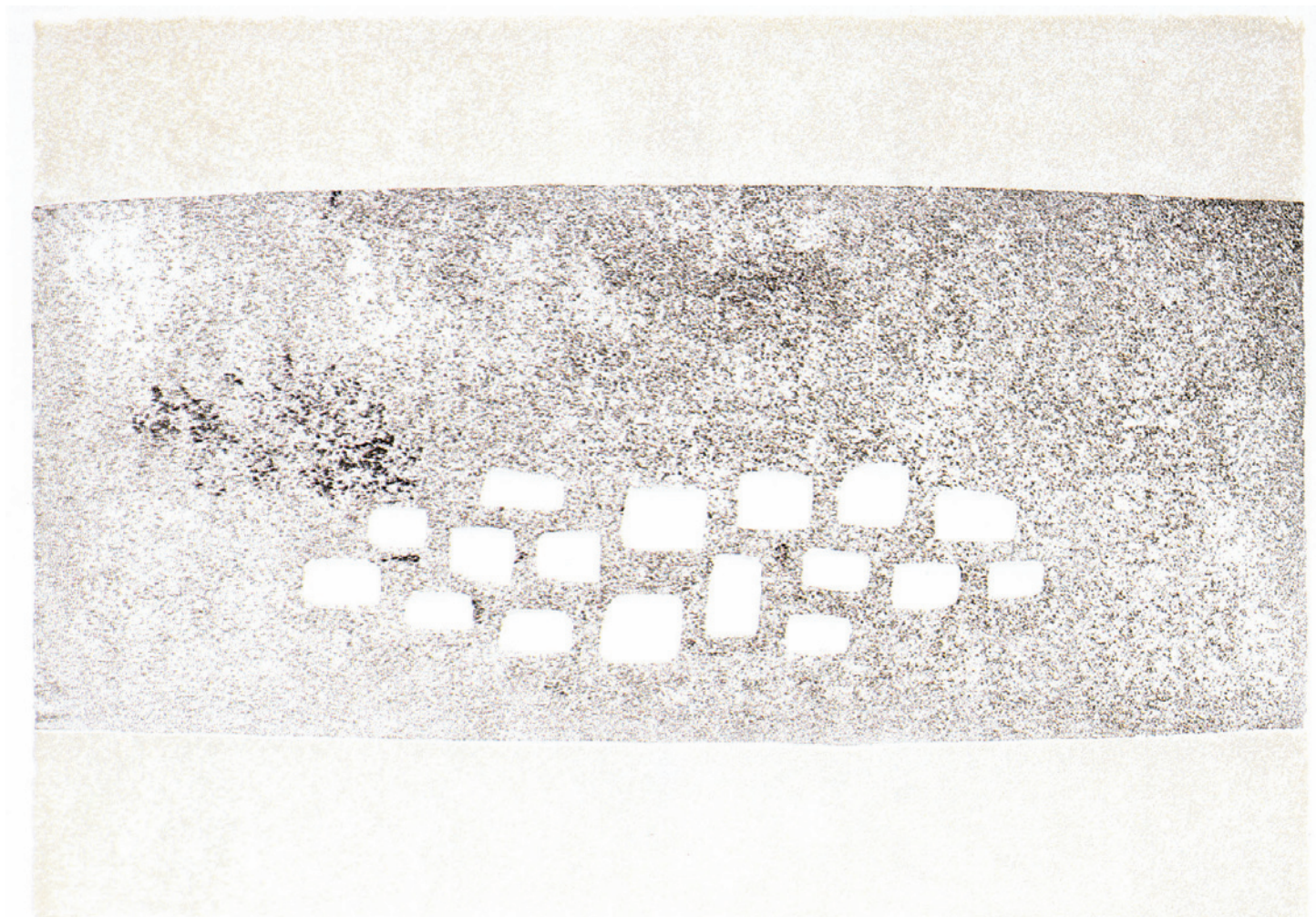
Občina Komen - Center za arhitekturo Krasa

Kraška hiša priročnik za prenovo

Zasnova:	Nataša Kolenc, Aleksandra Torbica
Uredništvo:	Nataša Kolenc, Aleksandra Torbica
Spremna beseda:	Danilo Antoni, Ernesta Drole, Ljubo Lah
Besedila:	Borut Benedejčič, Jasna Fakin Bajec, Mojca Jarc Simonič, Nataša Kolenc, Ljubo Lah, Igor Premzl, Aleksandra Torbica, Stanko Vitez
Risbe:	Arhiv GI ZRMK d. o. o., Danilo Antoni, Ljubo Lah, Mitja Mozetič, Marko Novak, Mateja Simčič, Aleksandra Torbica
Fotografije:	Arhiv GI ZRMK d. o. o., Arhiv Graditeljstvo Henigman d. o. o., Arhiv OCRA Obrtni center restavradorstva d. o. o., Borut Benedejčič, Vojko Franetič, Tanja Godnič , Dario Grilanc, Mojca Jarc Simonič, Mateja Kavčič, Nataša Kolenc, Ljubo Lah, Mitja Mozetič, Jože Požrl, Igor Premzl, Igor Seljak, Slovenski etnografski muzej, Aleksandra Torbica, Stanko Vitez, Bogdan Zupan
Lektoriranje:	Barbara Jejčič
Grafično oblikovanje in prelom:	Urška Vrtovec
Izdala in založila:	Občina Komen, Komen 2012
Tisk:	Print Luin, Dušan Luin s. p.
Naklada:	500 izvodov

kazalo

<u>SPREMNE BESEDE</u>	6
UVOD	
Zakaj pišemo priročnik? _____	13
Pomen kraške hiše v arhitekturi Krasa _____	15
Trajnostni vidik kraške arhitekture _____	17
<u>KAJ KRAŠKO HIŠO DELA KRAŠKO?</u>	19
Poselitev Krasa in nastanek vasi _____	20
Odločilni dejavniki razvoja kraške hiše _____	23
Nekdanji način življenja na kraški domačiji _____	29
Katalog značilnih elementov kraške arhitekture _____	34
<u>OBNOVA KRAŠKE HIŠE – RAZBIJANJE “MITOV”</u>	65
Je v staro hišo mogoče umestiti sodobno življenje? _____	66
Je starim hišam mogoče zagotoviti ustrezno trdnost? _____	74
Ali iz stare hiše res ne moremo odstraniti vlage? _____	83
So stare hiše res mrzle? _____	92
So stari ometi res grdi? _____	96
Je notranjost in opremo kraške hiše res nujno zavreči? _____	104
Borjač – dvorišče kraške hiše _____	120
Je obnova nujno dražja od novogradnje? _____	135
Je projektna dokumentacija res nepotreben strošek? _____	138
Je služba varstva kulturne dediščine samo ovira pri prenovi? _____	148
<u>PRENOVA IN ZNAČILNI ELEMENTI KRAŠKE ARHITEKTURE</u>	157
V branje priporočena literatura in uporabni spletni viri _____	196

Lojze Spacal, Kraška vasica, 1980
Vir: Galerija Lojzeta Spacala v Štanjelu

Ernesta Drole

prof. zgod. in soc.

Konservatorska svetovalka, vodja OE ZVKDS Nova Gorica

Ohranjena stavbna dediščina Krasa je bogastvo, ki ga moramo negovati, ohranjati in varovati. Za izvajanje tega so ustanovljene državne institucije, med njimi tudi Javni zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki v skladu s sprejetimi in veljavnimi zakoni izvaja naloge varstva in skrbi, da se uveljavlja javni interes. Lastniki teh stav bi morali biti na svojo lastnino s statusom dediščine ponosni in jo ob strokovni pomoči negovati za prihodnost. Priročnik bo zagotovo pripomogel k temu, da bodo lastniki prepoznali vrednost stavbe - kulturne dediščine, s katero razpolagajo, in ob strokovni prenovi dosegli njeno večjo prepoznavnost. Priročnik na konkretnih primerih pokaže,

kako je mogoče najti ustrezno pot med bremenom varovanja in ohranjanja dediščine na eni in denarnim vložkom ter željo po sodobnem bivalnem prostoru na drugi strani. Varovanje dediščine vključuje veliko deležnikov, zato je takšen priročnik v pomoč vsem: lastnikom pri osveščanju in iskanju pravih rešitev, projektantom in tudi državnim službi, ki pomaga pri tem, da lastnikom pokaže, kako pomembno je varovanje dediščine pri njeni večji prepoznavnosti. Publikacija na poljuden in hkrati strokoven način prikaže možnosti, kako v praksi najti stično točko med varovanjem dediščine in njeno sodobno uporabnostjo.

Lojze Spacal, Kraške strukture, 1972
Vir: Galerija Lojzeta Spacala v Štanjelu

Danilo Antoni

V našem okolju se spraševanje o dejanskem dogajanju v prostoru, ki ga posplošeno imenujemo Kras, nenehno ponavlja; zapisano razmišljanje poskuša biti ogledalo današnjega pogleda na to, usmerjeno iz preteklosti v prihodnost.

Kras s svojim besednim pomenom v naših mislih ostaja pojem trdnosti in ranljivosti hkrati, saj sta zanj značilni tudi neskončna poroznost in občutljiva krhkost. Kraški naravni in grajeni prostor imata v tem smislu sorodne značilnosti, sestavljajo ju neupogljivi elementi in izjemno ranljiva ravnovesja med njimi. V minulem desetletju smo opazovali in tudi primerjalno izmerili možne razsežnosti, ki jih ima ta specifični prostor, da „vsrka“ vse kulturne in ekonomske danosti, ki mu jih s povezovanjem določajo veliki in močni sosedski prostorski sistemi.

Prepričani smo bili, da smo uspeli izluščiti vse „prave“ elemente, najbolj domiselni so celo dorekli in delno tudi uokvirili pravila, ki naj bi vodila v „pravilno“ načrtovanje. V skladu s tem smo poskušali uravnati tudi prostorsko in okoljsko dopustne posege. Kljub vsemu prizadevanju nismo prepričali niti tistih, ki v tem prostoru in v tem času tu živijo in delajo. Zato bi morali drugače misliti in delovati, da ponovno vzpostavimo kulturno in ekonomsko kontinuiteto, ki je predpogoj za trajnostni razvoj tega prostora.

Onemogočiti bi bilo potrebno že omenjeno nekontrolirano vsrkavanje tujih modelov, tujih načinov preživljanja in dela, in pri tem bi morali postati nepopustljivi. Da

bi bilo to možno, pa bi morali oblikovati zelo jasna pravila, s čimer ne mislimo le na same pravilnike ali odloke; sprejeti bi jih bilo potrebno kot modus vivendi, iz česar bi nastale nesporne vrednote, vezane na značilnosti prostora, in sicer iz preteklosti v današnji čas in kot zaveza za naše prihodnje bivanje v tem prostoru. Znanje in prizadevanja posameznikov ter nekaterih ustanov in združenj so dobronamerni, vendar ne vedno zadostni, saj so prepogosto vezani na preveč partikularne interese in zato, hote ali nehoče, delujejo tudi razdiralno.

Nastati mora večplastni sistem za samostojni razvoj Krasa, ki sloni na trajnostnih ekonomskih dejavnostih, kot so kmetijstvo in obrtništvo, ter na naravne danosti vezan turizem, ki s primerno davčno in upravno politiko usmerja ekonomsko in bivalno življenje na Krasu.

Doreči bi morali tako organiziranost, ki je po meri Krasa, saj nikakor ne smemo ponovno nekritično prenašati tujih vzorov. Zaupati moramo kraškemu človeku, ki je soudeležen pri odločanju o strategijah in o njihovih udejanjanjih; vzorčni primer se kaže v kmetijstvu, kjer se že udejanja kontinuiteta v okolju, krajini in med generacijami.

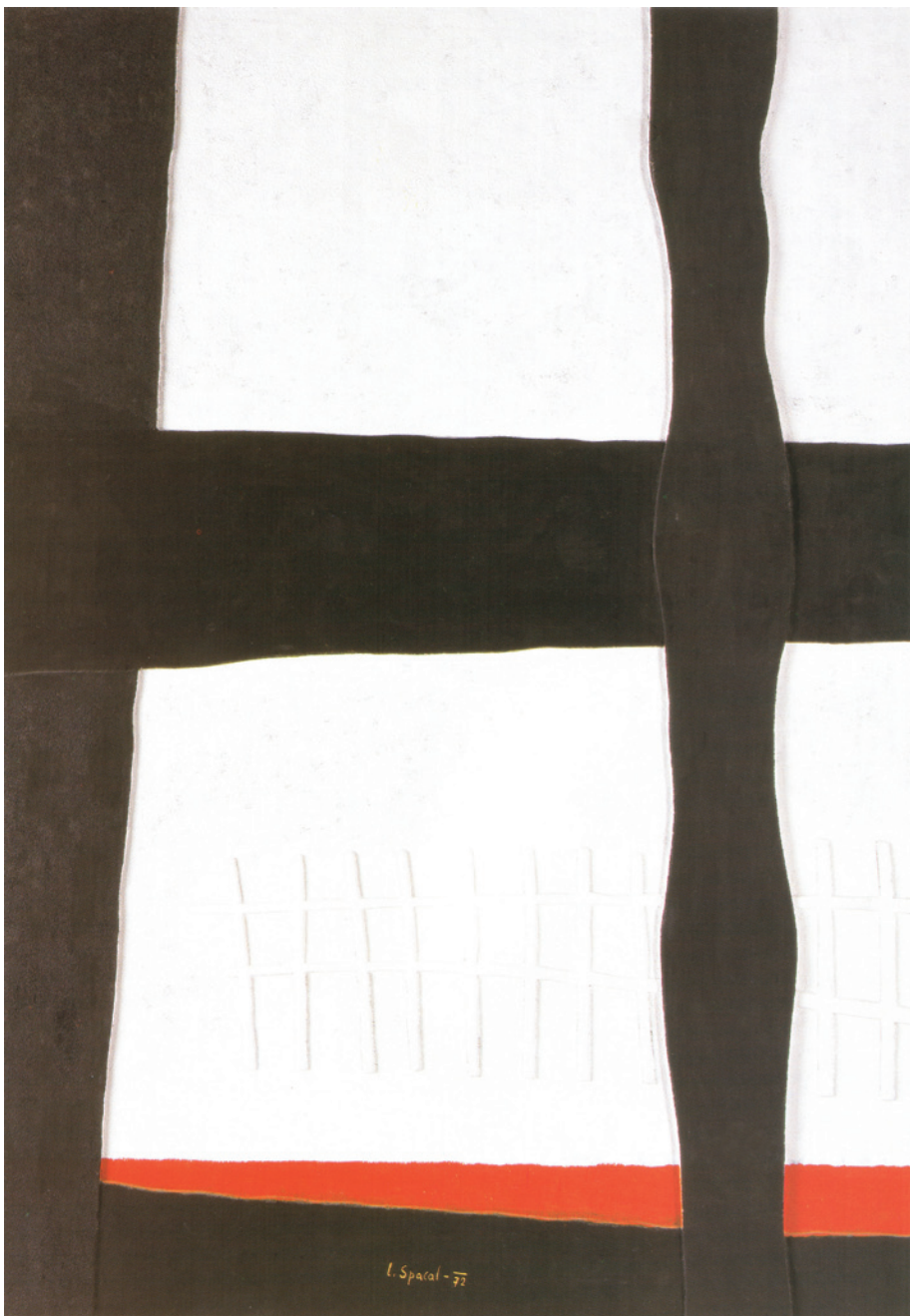
Preteklo stoletje je nenehno iskanje pravega ravnovesja po prvi svetovni vojni, ki je Kras zaznamovala in ga uničila v dobesednem in v prenesenem pomenu besede; sledil je čas, ko se je vzpostavljala sistem, ki je dejanski razvoj Krasa onemogočal, a obenem s tem tudi že izzval razmišljanje,

v katerem se pojma zaščita in razvoj ne izključujeta. Na Krasu so se dogajale tudi pozitivne „evolucije“; med njimi bi bilo potrebno kot primer omeniti vzpostavitev in izgradnjo vodovodnega sistema, ki je življenje na Krasu približalo vsem drugim bližnjim regijam. Posledično se je sočasno odprla pot divji urbanizaciji, kar je pozitiven predznak tega pojava žal spreminjala v negativnega.

Zamisli si razvoj bivanja in s tem povezano obnovo posamezne hiše ali naselja, doreči infrastrukturo je del procesa, ki mora biti vezan na pravila in potrebe, ki se bodo razjasnile s pomočjo znanja; le-to ni mišljeno le v tehničnem in v upravnem smislu, ne gre le za strokovno in akademsko preverjeno znanje. Zavedanje in prizadevanje ter kultura bivanja v najširšem pomenu besede posameznika in skupnosti morajo biti vir znanja o gospodarjenju ter o gradnji in okolju.

Vloga zapisanega je, da postane pripomoček pri odkrivanju „trdnega dela“ Krasa, pri določanju tistih nespornih elementov, na katerih naj bi slonel nadaljnji prostorski in kulturni razvoj. Knjiga je namenjena predvsem vsakodnevnemu uporabniku in je del mozaika, ki omogoča sinergijo vseh dejavnikov v prostoru.

Pojavljajo se in se bodo novi razvojni premiki, ki bodo za Kras blagodejni, ali pa bodo prav zaradi njegove geopolitične posebnosti ranljivi, zato moramo biti prebivalci in obiskovalci Krasa dejavni v vzpostavljanju takega razvojnega sistema, ki nas bo istočasno ščitil in bogatil.

Lojze Spacal, Okno na Krasu, 1972
Vir: Galerija Lojzeta Spacala v Štanjelu

Ljubo Lah

Pripravo priročnika o prenovi kraške hiše gre razumeti kot dobrodošel odziv na pobudo, ki sva jo – kot nujni etapni cilj – že pred leti izrazila avtorja monografije Kraška hiša in arhitektura Krasa. Če je bil glavni cilj navedene monografije ljudem predstaviti, razložiti in približati arhitekturo z namenom, da jo bomo lahko globlje razumeli, vzeli za svojo in ob tem bili nanjo ponosni, je glavni namen priročnika vzpodbuditi prenovu kraških hiš in olajšati nujno sodelovanje med glavnimi akterji vsake posamezne preнове: investitorjem, projektanti in izvajalci. S priročnikom v roki se bodo med seboj zagotovo lažje dogovarjali in iskali ustrezne rešitve – funkcionalne, tehnične in oblikovalske. Mnogi lastniki starih hiš bodo lažje prišli do odgovorov na to, kaj naj z njo storijo, kako jo je mogoče prenoviti in kako se tega lotiti. Splošno veljavna načela in priporočila glede prenavljanja objektov je mogoče najti v obsežni strokovni literaturi in v drugih objavah – celo na spletu. Konkretna rešitve za posamezno stavbo pa je treba vselej prilagoditi danostim in posebnostim obravnavane arhitekture – stavbe v prostoru.

Priročnik pa je uporaben tudi za marsikoga, ki posredno vpliva na proces odločanja pri prenovah: zaposleni v državnih in občinskih upravah, zaposleni v zavodih za varstvo kulturne dediščine, lokalni politiki in oblastniki, zaposleni v izobraževalnih ustanovah in številni drugi. Publikacija je lahko dober smerokaz tudi vsem pripravljavcem prostorskih dokumentov.

Priročnik je zasnovan na zanimiv in hkrati zelo uporaben način. Ruši ustaljene stereotipe in odpravlja predsodke, ki jih gojimo do preнове. To je pri nas nujno, če želimo do preнове in vzdrževanja objektov razviti drugačen odnos in naša nespametna početja iz preteklih desetletij postaviti v pravo luč. Če ugotavljamo, da je bilo pred desetletji gonilo množičnega samograditeljstva prepričanje, da je mogoče zadovoljiti elementarne potrebe po sodobnem bivanju le z novo hišo na novi parceli – po možnosti čim večji, je bil v zadnjih letih gonilo pobud za gradnjo stanovanj in načrtovanih novih naselij zlasti pohlep po dobičku od investicij. Kapital je začel narekovati, kaj naj bi gradili v prostoru. Na srečo (ali nesrečo) različne krize – gospodarske, energetske, bančne, pa tudi krize vrednot – od časa do časa razpočijo balone, razgalijo napake in pokažejo na mnoge neracionalnosti ter obrnejo pojmovanja o tem, kaj je dobro in dolgoročno uspešno, povsem na glavo. Tudi iz tega razloga je treba prenovu in vzdrževanje stavb razumeti kot racionalen in skladen odnos do tega, kar v prostoru že obstaja in kar lahko z ustreznimi prilagoditvami dolgoročno zadovolji naše potrebe po bivanju.

K prenovi starih hiš na Krasu smo v preteklosti pozivali – in jo na posameznih primerih tudi preizkusili – številni arhitekti in drugi zanesenjaki. Prenovo starih hiš pa so v praksi vzpodbudili zlasti tisti priseljenci, ki so iz svoje zaljubljenosti v Kras poiskali zapuščene hiše in si v njih uredili svoja sekundarna bivališča. Številne uspešno prenovljene hiše na Krasu so ugledale novo luč sveta tudi s predstavitvami v revijah in monografijah. Tudi iz tega razloga se je

prenove dolgo časa držal stereotip elitizma, češ, da si jo lahko privoščijo le premožni. Danes že mnogi domačini spoznavajo, da je s prenovu, ki seveda lahko vključuje po potrebi tudi kakšno dozidavo in nadzidavo, mogoče zelo uspešno razrešiti vse zahteve po kakovostnem bivanju in ob tem ohraniti ne samo spomin in dosežke naših prednikov, temveč tudi prispevati k skrbi za urejenost prostora, k ohranjanju dediščine in kulture ter s tem tudi k spodbujanju trajnostnih oblik kmetijstva, obrtništva in turizma.

Kaj lahko še pričakujemo od priročnika? Priročnik bo zagotovo protiutež razmišljanjem tistih, ki menijo, da je le z novogradnjami – z ekstravagantnimi in tistimi malo manj – mogoče zagotoviti dovolj visok bivalni standard in zadovoljiti zahtevam sodobnih oblik bivanja. Drugi zatrjujejo, da je potrebno vse sile usmeriti v gradnjo energetske varčnih objektov in jih problematika vzdrževanja in preнове starih hiš ob tem v resnici ne zanima. Tretji, brez pravih razlogov in utemeljitev, ostajajo zaverovani v novo. Rušenja stavb se jim zdijo kar sama po sebi upravičena in v duhu časa. Morda pri nas, v razvitem svetu pa nikakor ne! Prenova posameznih objektov je vselej povezana tudi z obsežnimi prenovami vaških in mestnih jeder. Tudi glede tega smo še na začetku. V Sloveniji se bo bomo stežka ločili od nekaterih zmot in zablod o vsemogočnosti novega in si ponovno privzgojili nekaj svojega tradicionalizma iz časov Avstro-Ogrske.

S projektom izdaje priročnika in vzpostavitve Centra za arhitekturo Krasa v Štanjelu Občina Komen zapolnjuje vrzel, ki je do sedaj nismo uspeli zapolniti z

mnogimi večjimi projekti: na primer s Pilotnim projektom Kras, z dvema projektoma pod imenom Kraški okraj in z aktualnim projektom, ki je v izvajanju, Kras-Carso. Ob tem lahko ugotovimo, da v Občini Komen že dlje časa prednjačijo med občinami na slovenskem delu Krasa v odnosu do prostora in v omejevanju neracionalnega širjenja naselij, v odnosu do varstva dediščine in v konkretnih vzpodbudah mladim družinam, ki si želijo svojo staro hišo prenoviti.

Posebna pohvala gre tudi obema urednicama priročnika, ki sta si upali ugrizniti v kislno jabolko. Ob koordinaciji dokaj številne ekipe soavtorjev sta pripravili koncept priročnika, ki ga ta čas potrebujemo. Veseli me, da sem lahko tudi sam prispeval nekaj kamenčkov v ta mozaik. Izjemnega pomena je tudi povezovalni vidik priročnika. Za uveljavitev preнове je zelo pomembno, da stopimo skupaj, da med seboj sodelujejo institucije in predstavniki oblasti na lokalni in državni ravni ter različni strokovnjaki. Zametek tovrstnega sodelovanja je zagotovo ekipa strokovnjakov, ki je združila svoje moči. Prepričan sem, da bo priročnik, ki je nastal v zelo kratkem času, doživel v prihodnosti dopolnitve, posodobitve – morda tudi v okviru katerega od večjih evropsko podprtih projektov, ki se ga bodo skupaj lotile vse občine na Krasu – v Sloveniji in Italiji. Verjamem, da prihaja čas, ko bomo – tako kot mnogi zgledno ohranjeni deli podeželja v Evropi – imeli tudi na Krasu priročnik za prenovu arhitekturne dediščine čezmejnega Kraškega regijskega parka.

Zakaj pišemo priročnik?

Kras je tako v slovenskem kot v svetovnem merilu prav poseben prostor. Kljub nekaterim precej obsežnim posegom v pol pretekli zgodovini je uspel ohraniti številne kvalitete, ki so bile z industrializacijo in urbanizacijo marsikje drugje za vedno izgubljene. Marsikje na Krasu se še lahko ponasamo z vrednotami, kot sta avtentičnost in integriteta, ki pomenita osnovo za določanje izjemne univerzalne vrednosti (Outstanding universal value), ki označuje najvrednejšo kulturno in naravno dediščino sveta (UNESCO).

To je za večino Kraševcev verjetno le slaba tolažba: ohranjena krajina in »romantične« vasi s podobami kot zamrznjenimi ob koncu 19. stoletja, so posledica izjemno težkih časov, stoletja in več bega pred vojnama, lahkoto, revščino, odrinjenostjo. Vse to je, prav tako kot lepota in skladnost, vtkano v zidove kraških hiš, v ulice kraških vasi. Kar je nekomu krasno starinsko okno, je drugemu morda le grenek spomin na mraz in pomanjkanje.

Tudi to je eden od mnogih razlogov za skrb vzbujajoče stanje na terenu: izjemnosti Krasa in kraške arhitekture vsakodnevno izginjajo. Nadomešča jih povprečnost, ki skladne in navdihujoče ambiente kraških vasi spreminja v precej brezdušne prostore - enake, kot jih lahko opazujemo v tako rekoč katerem koli nekvalitetnem urbanem predmestju v Sloveniji ali drugje na svetu. Globaliziran in skomercializiran pristop k gradnji in prenovi spodbuja uporabo standardnih »konfekcijskih« rešitev, enakih detajlov, barv in materialov, ne glede na lokacijo. Posledica je žalostno stanje in siromašenje prostora, kljub morda visokim vložnim zneskom investitorjev.

Tematika, ki se je priročnik loteva kot odziv na tako stanje, je široka in zapletena, mnogo preobsežna, da bi jo bilo mogoče zaobjeti v eni knjižici. Njegov osnovni namen je pomoč investitorjem pri spoznavanju in razumevanju fenomena kraške hiše, z vso pestrostjo, inovativnostjo in oblikovno skladnostjo elementov, ki jo sestavljajo. Da bi skupaj naredili korak naprej, priročnik odgovarja na nekaj najbolj pogostih vprašanj in dilem, s katerimi se sooči tako rekoč vsak lastnik stare kraške hiše, potrebne prenove: kje naj začnem, kako naj si v stari hiši uredim bivališče po moji meri, kako naj izboljšam energetske varčnosti, so take stvari pri starih hišah sploh možne? S konkretnimi primeri nakaže, kako se lahko lotimo reševanja težav kraških hiš, ne da bi pri tem povsem izbrisali njihov zgodovinski spomin in likovno skladnost v prostoru kraških vasi.

Priročnik je nastal s skupnim delom ljudi, ki so s Krasom, na tak ali drugačen način, že dolgo povezani, ki tu delajo, živijo, ga cenijo in imajo radi. Kot tak vključuje različne poglede, prispevek različnih strok, ki jih, kot številne avtorje, ki se že desetletja z naklonjenostjo ukvarjajo s Krasom, povezuje isti cilj: bolj skladne in urejene kraške vasi, s kvalitetno obnovljenimi in funkcionalnimi hišami, ki bodo v zadovoljstvo tako tistim, ki v njih živijo, kot vsem ostalim, ki v njih iščejo navdih in lepoto ter prepoznavajo našo skupno kulturno dediščino in identiteto.

Nataša Kolenc

Avtor fotografije: Nataša Kolenc

Pomen kraške hiše v arhitekturi Krasa

Največji del zakladnice in dediščine arhitekture Krasa predstavljajo značilna zgoščena jedra kraških vasi in v njih unikatno, a vendarle enotno, oblikovane hiše – kraške domačije. Kras s svojo značilno avtohtono arhitekturo zagotovo sodi med najbolj prepoznavne sestavine podobe Slovenije. Podoba arhitekture pa je nerazdružljivi del identitete pokrajine. Na Krasu – pokrajini na planoti med Jadranskim morjem, Vipavsko dolino, reko Sočo, Brkini in Istro – se je v stoletjih razvila arhitektura, ki izžareva lastno samosvojost. V tem pogledu prav nič ne zaostajamo za arhitekturo Toskane v Italiji ali arhitekturo Provanse v Franciji, ki slovita po svoji izjemnosti. Le nekoliko prepričanosti in ponosa nam primanjkuje, da bi svojo arhitekturno dediščino z večjo skrbnostjo ohranjali in razvijali. Avtohtono arhitekturo Krasa je nekdanj označeval predvsem racionalen in funkcionalen odnos do vsega, kar je človek ustvaril v prostoru za potrebe bivanja. Ščasoma oblikovane zakonitosti in enotnosti v uporabi gradiv so dale arhitekturi poseben estetski čar. Ljudje so nekdanj lahko gradili le s tistimi materiali in gradivi, ki so jih imeli v bližini in ki so jih uspeli iztrgati naravi. Kamna je bilo v izobilju, za gradnjo potreben les pa je bil nekdanj redek in dragocen. Voda je bila še posebej dragocena. Zato so naravne globeli v bližini naselja marsikdanj uporabili za zadrževalnike vode – kale in lokve. Vasi so v 19. in 20. stoletju množično opremljali s skupnimi komunskimi štirinami. Kasneje je tudi večina posameznih domačij premogla svojo štirino na borjaču.

Vasi na Krasu so se razvijale na način, da so se nenehno prilagajale reliefnim in mikroklimatskim značilnostim. To lahko pozoren opazovalec zazna na vsakem koraku. Vasi, še posebej tiste večje, so sestavljene iz posameznih delov

na tak način, da so znotraj stavbnega tkiva ohranjene rodovitne površine. Te so večinoma izrabljene za vrtove in vinograde. Stavbni nizi proti burji izpostavljenih delov naselij so tako zasnovani, da ščitijo pred vetrom tudi preostale dele naselja. Izjemno veliko domiselnosti in izkušenosti se kaže v oblikovanju naselij, čeprav načrti zanje niso nikoli nastali za risalno mizo arhitekta. Vasi so se razvijale in dopolnjevale skozi dolga stoletja; nova stavba se je vselej navezala na obstoječi stavbni niz in ga skušala smiselno dopolniti.

Večina vasi se je postopoma, več stoletij razvijala. Jedra vasi na Krasu še vedno ohranjajo svojo strukturo, ki je dokumentirana v franciscejskih katastrih iz začetka devetnajstega stoletja. Mnoge zasnove vasi dajejo vtis povsem urbanih naselij. Zlahka jih primerjamo s strukturo bližnjih primorskih mest. Vijugaste ulice, sklenjeni stavbni nizi, poudarjeno oblikovani vhodi v dvorišča in ulična križišča s trgi in placji, so skupaj s poudarki naselij, na primer cerkvenimi zvoniki in drugimi sakralnimi znamenji, tako značilni in razpoznavni ambient, da se obiskovalcu trajno vtisnejo v spomin.

Arhitekturo Krasa tvorijo tudi najstarejši pričevalci poselitve – značilna prazgodovinska gradišča na vzpetinah planote Krasa. Njen sestavni del so tudi ostaline srednjeveških gradov in pozneje grajenih dvorcev, ki poleg utrd, ki izhajajo še iz časa turških vpadov, predstavljajo svojevrstno zanimivost in posebnost pokrajine. Prav posebne lokacije v naseljih in v krajini zaseda sakralna arhitektura – cerkve, kapelice in druga znamenja – ki prevladujejo s svojo dominantnostjo in izpostavljenostjo v prostoru.

Ljubo Lah

Avtor fotografije: Jože Požrl

Trajnostni vidik kraške arhitekture

Vedno več ljudi se zaveda tega, da tudi s svojimi vsakodnevnimi odločitvami vplivajo na to, kakšen bo svet v prihodnosti. Le malokrat pa pomislimo, da med pomembne tovrstne odločitve spada tudi izbira med prenovo na primer stare kraške hiše in gradnjo nove. Prenova ima pri tem številne prednosti. Zakaj?

Pri prenovi stare hiše običajno glavino vložka predstavlja strošek dela, količine potrebnega novega materiala pa so manjše kot pri novogradnji. Zaradi manjših količin izdelanega in prepeljanega materiala je manjša poraba surovin in energije tako v proizvodnji kot pri transportu. Manj je tudi s tem povezanega onesnaževanja.

Za materiale, ki so za obnovo najbolj primeri, pogosto velja, da je najboljše mogoče najti blizu mesta gradnje, pa naj gre za kamen, pesek, les, opečno kritino in podobno. Pri njihovi pripravi niso potrebni zahtevni proizvodni procesi. Zaradi preprostosti so taki materiali in izdelki lahko tudi cenovno ugodnejši.

Ko obstoječi hiši, s čim več ohranjenimi elementi, podaljšamo življenjsko dobo, se odločimo tudi o tem, da ta ista hiša ne bo postala kup odpadkov, ki jih bo treba nekam odložiti.

Pri prenovi tradicionalnih hiš se, logično, najpogosteje odločamo za domače gradbene in druge izvajalce, ki imajo pri tovrstnih delih več izkušenj in potrebnih »lokalnih« znanj. S tem jim zagotavljamo delo in, običajno nezavedno, prispevamo k socialni stabilnosti in blagostanju skupnosti, katere del smo tudi sami.

S pravilno obnovo ohranjamo dediščino, plod več stoletnega dela naših prednikov. Ti so

pogosto gradili z veliko truda in hkrati z veliko znanja, za katerega se je velik del 20. stoletja zdelo, da nima več nikakršne vrednosti. Pa se je pokazalo drugače: vedenje o tem, kako vplivati na klimo v hiši brez elektrike, kako zaščititi les brez sintetičnih premazov, kako zbirati in shranjevati vodo, kako udariti kamen in podobno, ima danes drugačen pomen kot pred 50, 40 ali celo tremi leti. V ohranjeni tradicionalni hiši ostane »vzidano« znanje o tehnikah in materialih, ki nas mogoče ne zanima zdaj, bo pa koristno jutri. Ali pač za vedno izgubljeno.

Z ohranitvijo hiše ohranjamo spomin na ljudi, ki so jo gradili in ki so v njej živeli, jim na nek način izkazujemo spoštovanje. S tem izkazujemo spoštovanje in ponos tudi do svoje lastne preteklosti ter omogočamo, da bodo to lahko naredili tudi tisti, ki prihajajo za nami. Ohranjanje kulturne in naravne dediščine je ena dragocenih vrednot, s katero ohranjamo različnost v globaliziranem svetu in na katero vežemo svojo identiteto: kjer so hiše kamnite in kjer piha burja, tam sem doma.

Zvesti sebi tako postanemo in ostanemo zanimivi tudi za druge: skladno obnovljene vasi in ohranjena krajina dobro vplivajo na prebivalce, privlačijo pa tudi obiskovalce, kar je osnova ene od rastočih gospodarskih panog – turizma. Spodbudno delujejo tudi na druge panoge, zlasti kmetijstvo in lokalne obrti, tako s prodajo doma, kot izven Krasa. Dokler bo besedo »kraški« mogoče povezovati s skladnim, naravnim, tradicionalnim, bo to koristilo gostilni na Krasu, teranu ali kamnoseškemu izdelku kjerkoli na svetu. In s tem je krog sklenjen, smisel pa nekoliko bolj jasen.

Nataša Kolenc

Avtor fotografije: Bogdan Zupan